

УДК 631.115.11:338.43

ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТОК ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ В АГРАРНІЙ СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

А.С. Мохненко, доктор економічних наук

Херсонський державний університет

Досліджено функціонування і розвиток фермерських господарств в Україні, подано типізацію цих господарств за різними ознаками, що мають істотний вплив на ведення фермерської діяльності.

***Ключові слова:** фермер, фермерські господарства, сільське господарство, аграрна економіка.*

Постановка проблеми. Фермерські господарства є важливою складовою частиною аграрної сфери економіки України. На початку 90-х років минулого століття в Україні фермерські господарства створювалися, як правило, за рахунок земельних угідь, виділених із господарств суспільного сектора. Більше того, не тільки земельні площі колгоспів і радгоспів були основою формування фермерства, але і значна частина їх ресурсів. Новостворені фермерські господарства значною мірою використовували технічні засоби, добрива, робочу силу та інші ресурси господарств суспільного сектора для ведення своєї діяльності. Крупні господарські формування виступали навіть гарантами захисту функціонування господарств фермерського типу від можливих негативних впливів факторів внутрішнього і зовнішнього середовища.

Фактично фермерські структури на початкових стадіях їх формування іноді були господарствами у господарствах. Після втрати такої підтримки більшість фермерів зазнали значних проблем, багато з яких не вирішено і дотепер.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження специфічних особливостей функціонування різних форм господарюван-

ня в аграрному виробництві показує, що не існує ідеальних форм господарювання. Їх результативність залежить, в першу чергу, від людини, яка здійснює господарську діяльність. Саме людина здатна найбільш раціонально і ефективно використати природні та економічні умови, свій господарський хист у виробничій діяльності. Фермерська діяльність з позиції здорового глузду є одним із головних напрямків розвитку фермерства.

Мета статті. Дослідити особливості функціонування та розвитку фермерських господарств в Україні.

Викладення основного матеріалу. Фермерське господарство в Україні за цілим комплексом ознак є аналогом великих господарських формувань, однак з меншими обсягами виробничої діяльності. Тому фермерству притаманні всі характерні ознаки сільськогосподарського виробництва, які обумовлюються складністю, різноманітністю, непередбачуваністю і, безумовно, певним ризиком у процесах виробництва, переробки та збуту продукції.

Фермерське господарство – це тип сільськогосподарського підприємства, що передбачає безпосередню самостійну систематичну діяльність власника, який, володіючи матеріальними ресурсами і землею, на власний розсуд і ризик здійснює діяльність з виробництва, виконання робіт, надання послуг з метою одержання прибутку. Отже, вся діяльність фермера націлена на одержання прибутку. Це є однією з основних і відмінних ознак цих господарств від особистих господарств населення. Ця характерна особливість функціонування фермерських господарств обумовлює необхідність використання такого показника при визначенні їх типу, як обсяг товарної продукції. У зарубіжній статистиці використовують саме такий підхід. Так,

у США сільськогосподарською статистикою виділяють 5 груп ферм залежно від об'ємів реалізованої продукції в рік, тис. дол.:

1. Господарства сільських жителів – до 10;
2. Дрібні сімейні ферми – 10-40;
3. Сімейні ферми – 40-250;
4. Великі сімейні ферми – 250-500;
5. Супервеликі ферми – 500 і більше.

При дослідженні діяльності вітчизняних фермерських господарств зроблено спроби провести класифікацію цих господарств з врахуванням грошових надходжень від реалізації виробленої продукції. Методологічні підходи формування груп майже такі самі, як у США. Проте відмінні показники об'ємів реалізованої продукції, які розраховані із врахуванням мінімального прожиткового мінімуму та сучасного стану виробництва сільськогосподарської продукції:

- а) дрібні напівтоварні з обсягом товарної продукції до 5,1 тис. грн;
- б) дрібні товарні ферми з обсягом продукції від 5,1 до 17,0 тис. грн;
- в) середні господарства – від 17,0 до 51,0 тис. грн;
- г) великі господарства – від 51,1 до 170,0 тис. грн;
- д) дуже великі (крупні) господарства – понад 170 тис. грн.

На перший погляд ця класифікація є достатньо обґрунтованою. Проте аналіз грошових надходжень від реалізації сільськогосподарської продукції фермерськими господарствами України показує, що в середньому на одне господарство припадало всього 1567 грн, а найвищий цей показник – 3459 грн. Тобто, майже всі фермерські господарства належать до першої групи з обсягом товарної продукції до 5100 грн. Отже, методика класифікації фермерських господарств за обсягами

реалізованої продукції потребує удосконалення. Для рівня розвитку фермерства в Україні це надто завищені обсяги вартості товарної продукції, і досягти їх фермерам практично неможливо. Недостатнє врахування реальної дійсності щодо розвитку наших вітчизняних фермерських господарств не сприяє проведенню об'єктивної оцінки їх функціонування, а також утруднює можливість використання наукових розробок у виробничій діяльності фермерів.

Основою функціонування фермерських господарств є земельні угіддя, площі яких неоднаково розподілені між ними. Тому в матеріалах статистичної звітності прийнято таку градацію фермерських господарств за розмірами земельних площ: I – до 3 га; II – від 4 до 10 га; III – від 11 до 20 га; IV – від 21 до 30 га; V – від 31 до 40 га; VI – від 41 до 50 га; VII – від 51 до 100 га; VIII – понад 100 га. Така градація фермерських господарств реально відображає їх становлення і розвиток наприкінці ХХ століття та об'єктивно характеризує здійснення ними діяльності на початку ХХІ століття. Рациональні розміри фермерських господарств були розроблені в першій половині 90-х років минулого століття, тобто у період виникнення і становлення фермерства в Україні. Хоча на початкових стадіях розвитку цих господарств і спостерігалася тенденція, яка могла б забезпечити досягнення передбачених розмірів площ земельних угідь в майбутньому, однак з часом ця закономірність була порушена. Це в кінцевому підсумку спричинило не реалізацію наміченого у повному об'ємі на початку ХХІ столітті. Так, на одне фермерське господарство в Україні у 2009 р. в середньому припадало 65,7 га сільськогосподарських угідь, у тому числі по областях: Вінницькій (Лісостеп) – 71,8; Дніпропетровській (Степ) – 97,2; Волинській

(Полісся) – 29,2 га.

Безумовно, ця інформація не деталізує наявність земельних угідь у кожному конкретному господарстві відповідної природно-економічної зони, однак загальні тенденції щодо змін і наявності земельних ресурсів у фермерів все-таки відслідковуються. Площі земельних угідь, які є у фермерів, не забезпечують оптимальних розмірів фермерських господарств в Україні.

Фермерські господарства займають значне місце в аграрній сфері економіки як у Херсонській області, так і по Україні в цілому, про це свідчать дані табл.

Таблиця

Показники	Україна		Херсонська область	
	всього	відсотків до загальної кількості	всього	відсотків до загальної кількості
Всього підприємств	57152	100	2963	100
Господарські товариства	7819	16	234	7
Приватні підприємства	4333	7	169	6
Виробничі кооперативи	1001	1,5	19	1
Фермерські господарства	42101	72	2464	83
Державні підприємства	345	1	14	1
Підприємства інших форм господарювання	1553	2,5	63	2

Висновки. Таким чином, вочевидь, що фермерські господарства є важливою складовою аграрної сфери, проте їх потенціал використовується далеко не повністю. Розвиток

фермерських господарств необхідно розглядати в контексті змін, що проходять у сферах суспільних відносин.

Література:

1. Макаренко П. М. Структура форм господарювання в агросфері економічно високорозвинутих країн / Макаренко П. М., Мельник Л. Ю. // Економіка АПК. — 2003.— № 9.— С. 3—9.
2. Саблук П. Т. Аграрна політика як фактор стабілізації та розвитку агропромислового виробництва / Саблук П. Т. // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — М. : МДАА, 2001. — Т. 1, 3(12). — 345 с.
3. Топіха І. Н. Економіка аграрних підприємств : курс лекцій / І. Н. Топіха; Миколаївський державний аграрний університет. — Миколаїв : МДАУ, 2005. — 320 с.
4. Шульський М. Г. Фермерство: проблеми становлення і розвитку : монографія / Шульський М. Г. — Львів, 2004. — 392 с.